

Liturgická reforma po Druhom vatikánskom koncile na Slovensku

Karmelitánské nakladatelství
Kostelní Vydří
2014

Liturgická reforma
po Druhom vatikánskom koncile
na Slovensku

Karmelitánské nakladatelství
Kostelní Vydří
2014

Liturgická reforma po Druhom vatikánskom koncile na Slovensku

Autori:

Vlastimil Dufka SJ, SLD.
Ferdinand Javor
prof. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD.
SLLic. Andrej Krivda
prof. PhDr. Juraj Lexmann, Art.D.
Piero Marini, STD.
doc. ThDr. Vojtech Nepšinský, PhD.
prof. ThDr. Gabriel Ragan, PhD.
ThLic. Marián Valábek SDB
ThDr. Pavol Zvara, PhD., SLL.

Editor:

prof. ThDr. PhDr. Stanislav Stolarik, PhD.

Recenzenti:

prof. PaedDr. PhDr. ThDr. Jozef Jurko PhD.
prof. ThDr. PaedDr. Pavol Dráb, PhD.
Dr. Vladimír Juhás, PhD.

Monografia je čiastočným výstupom riešenia projektu KEGA: *On-line a e-learning príručka spevov pre žiakov základných škôl (KEGA 034KU-4/2014)*

Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří
2014, 1. vydání, náklad 100 ks

ISBN 978-80-7195-817-8

OBSAH

I. Ciele liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu a niektoré úlohy jej realizácie	5
II. Osobnosti Slovenskej liturgickej komisie a jej činnosť	23
III. Liturgia ako miesto stretnutia s Kristom	39
IV. Druhý vatikánsky koncil a reforma liturgického vzdelávania	57
V. Liturgická reforma a Sväté písmo v liturgii.....	73
VI. Sakrálné umenie v pokoncilovom období a jeho uplatnenie v slovenskom prostredí.....	87
VII. Reforma modlitby liturgie hodín po Druhom vatikánskom koncile	103
VIII. Zavedenie národného jazyka v liturgii a reforma omšového poriadku	117
IX. Reforma vysluhovania sviatostí v rímskom obrade s ohľadom na prax	139
X. Liturgická reforma a liturgický spevník.....	155
XI. Ekumenické modlitby a bohoslužby po Druhom vatikánskom koncile.....	175

III.

LITURGIA AKO MIESTO STRETNUTIA S KRISTOM

Prítomnosť Krista v liturgii a teologické aspekty liturgického slávenia

Vlastimil Dufka SJ, SLD.

Viera v prítomnosť Krista v Eucharistii je jedným zo základných prvkov katolíckej viery a kresťanskej bohoslužby. Siedmy článok konštitúcie o posvätnej liturgii *Sacrosanctum concilium* hovorí: „Kristus je stále prítomný vo svojej Cirkvi, najmä v *liturgických úkonoch*. Prítomný je v obete svätej omše jednak *v osobe služobníka*, lebo »teraz službou kňazov prináša obeť ten istý, ktorý vtedy obetoval seba samého na kríži«,¹ no predovšetkým je prítomný *pod eucharistickými spôsobmi*. Svojou mocou je prítomný *vo sviatostiach*, takže keď niekto krstí, krstí sám Kristus.² Prítomný je *vo svojom slove*, lebo on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo. Napokon, *keď sa Cirkev modlí a spieva*, je prítomný ten, čo prisľúbil: »Kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi.« (Mt 18,20)“ (SC 7) Hoci tento článok konštitúcie hovorí o mnohotvárnej prítomnosti Krista v liturgii, oveľa výraznejší dôraz sa kladie na prítomnosť Krista pod spôsobmi chleba a vína. Aspoň čiastočne to potvrdzuje aj výsledok prieskumu, ktorého cieľom bolo zhodnotiť aplikovanie liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu na Slovensku.³ Zo 122 respondentov 46 respondentov uviedlo, že Krista najviac vnímajú pod sviatostnými spôsobmi chleba a vína, 16 respondentov si Kristovu prítomnosť uvedomovalo najvýraznejšie v Božom slove, 2 respondenti si osobitne uvedomovali Pánovu prítomnosť v osobe kňaza a 4 respondenti Kristovu prítomnosť najvýraznejšie prežívajú v zhromaždenom spoločenstve.⁴ Hoci štatistické údaje tohto prieskumu nemusia odrážať situáciu celého Slovenska, predsa poukazujú na zjavný nepomer medzi jednotlivými formami vnímania

¹ TRIDENTSKÝ KONCIL, XII. sesia, 17. 9. 1562, *Doctr. De ss. misae sacrif.*, c. 2: Concilium Tridentinum, t. VIII, *Actorum*, pars V, Freiburg im Breisgau, 1919, s. 960.

² Porov. AUGUSTINUS, *In Ioannis Evangelium tractatus* VI, cap. I, n. 7: PL 35, 1428. Porov. LICHNER, M. Saint Augustin et sa pensée sur la doctrine du corps du Christ qui est „sans taches ni rides“ de façon progressive. In *Wiara i kultura miejscem dialogu*. Warszawa : Rhetos, 2013, s. 284-295.

³ Porov. KRIVDA, A. Niektoré otázky liturgického života na Slovensku. In *Liturgia*, 2012, roč. XXII, č. 4, s. 395-406.

⁴ Najviac respondentov (82) sa identifikovalo s odpoveďou pod písmenom F, ktorá hovorí: „Ježiša najviac vnímam prítomného pod eucharistickými spôsobmi chleba a vína, ale uvedomujem si jeho prítomnosť aj v osobe kňaza, v Božom slove a v zhromaždenom spoločenstve. Všetky tieto spôsoby Ježišovej prítomnosti v liturgii sú pre mňa dôležité.“ Porov. KRIVDA, A. Niektoré otázky liturgického života na Slovensku po päťdesiatich rokoch od Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Liturgia*, s. 400-401.

Kristovej prítomnosti v liturgii. Viera v reálnu prítomnosť Krista pod eucharistickými spôsobmi je prehlbovaná aj vďaka eucharistickým adoráciám, ktoré sú veľmi odporúčanou formou modlitby vo farnostiach, a eucharistická adorácia je neodmysliteľnou súčasťou každodenného života rehoľných spoločenstiev.

V zmysle siedmeho článku konštitúcie *Sacrosanctum concilium* by sme si však mohli položiť otázku: Neizoluje sa vnímanie reálnej Kristovej prítomnosti pod eucharistickými spôsobmi od ostatných spôsobov prítomnosti Krista v liturgii? Koľko pozornosti sa venuje tomu, aby sme Krista mohli lepšie rozpoznať v jeho Slove, v osobe kňaza alebo v ostatných bratoch a sestrách, ktorí sa zhromaždili v Pánovom mene? Ak je liturgia školou kresťanského života, ako nás možnosť prehĺbeného vnímania Krista v zhromaždenom spoločenstve počas liturgie môže pretvárať, aby sme potom mohli Pána lepšie rozpoznať v druhých aj vo svojom každodennom živote, mimo liturgického priestoru?

Tento príspevok pozostáva z dvoch častí: prvou časťou príspevku by som chcel aspoň čiastočne prispieť k teologickej reflexii, ktorá sa týka prítomnosti Krista v liturgii, predovšetkým jeho prítomnosti v zhromaždenom spoločenstve. Na základe spomínaného prieskumu možno konštatovať, že vo vedomí veriacich je prítomnosť Krista v eucharistických spôsoboch chleba a vína oveľa zreteľnejšia ako v iných jeho spôsoboch, čo môže viesť k izolovanosti porozumenia jedného spôsobu prítomnosti Krista od ostatných spôsobov. Nemám v úmysle svojím príspevkom oslabiť povedomie Kristovej prítomnosti v eucharistických spôsoboch chleba a vína, ale rád by som poukázal na spojenie medzi spôsobom Kristovej prítomnosti v eucharistických spôsoboch a v zhromaždenom spoločenstve.

Druhá časť príspevku sa bude týkať niektorých teologických rozmerov slávenia liturgie, ako sú naznačené v úvodnej časti prvej kapitoly konštitúcie *Sacrosanctum concilium*, ktorá má názov „Povaha posvätej liturgie a jej význam v živote Cirkvi“ (porov. SC 5-13) a ktorá je nepochybne jedným z dôležitých teologických aspektov, ktoré nám prezentuje konštitúcia o posvätej liturgii *Sacrosanctum concilium*.

1. Prítomnosť Krista v liturgii so zameraním na jeho prítomnosť v zhromaždenom spoločenstve

Peter Fink hovorí, že už židia poznali štvornásobnú skúsenosť prítomnosti Boha.⁵ Boh ku svojmu ľudu *prichádzal*, aby s ním uzavrel zmluvu. Boh svoj ľud *viedol* a uprostred neho *prebýval*. Napokon sa Boh v dejinách spásy prejavoval *v skrytosti*, prítomný v srdciach a životoch ľudí. Po zmŕtvychvstaní Krista kresťania rozpoznávali tieto spôsoby prítomnosti Boha v Ježišovi Kristovi: On je ten, ktorý *príde*. Toto radostné očakávanie príchodu Krista kresťania vyjadrovali zvolaním Maranatha – Príď, Pane

⁵ Porov. FINK, P. E. *Worship: Praying the Sacraments*. Washington, DC : Pastoral Press, 1991, s. 84–85.

Ježišu, a samotný Ježiš seba prirovnával k ženíchovi,⁶ ktorý príde⁷. Ježiš je dobrý Pastier, ktorý *vedie* svoj ľud.⁸ Ježiš je ten, ktorý *prebýva* so svojimi učeníkmi až do skončenia sveta⁹ a *prebýva* v *skrytosti*, v srdciach jednotlivca¹⁰ i uprostred spoločenstva¹¹. Táto primárna skúsenosť prítomnosti zmŕtvychvstalého Krista bola základom liturgickej skúsenosti prítomnosti Krista:

- Kristus *prichádza* ku svojmu ľudu vo svojom *Slove*;
- Kristus *vedie* svoj ľud prostredníctvom *predsedajúceho kňaza*;
- Kristus *prebýva* so svojim ľudom pod *eucharistickými spôsobmi chleba a vína*;
- Kristus je prítomný v *skrytosti* v srdciach veriacich, ktorí *sa zhromaždili na slávenie liturgie v Ježišovom mene*.

Mnohotvárna Kristova prítomnosť pri slávení eucharistie je zvýraznená aj pozdravom predsedajúceho, keď povie: „Pán s vami.“¹² Tento dynamicky sa stupňujúci charakter Pánovej prítomnosti pri slávení eucharistie si môžeme uvedomiť už od úvodných obradov. Pri úvodných obradoch je v popredí Kristova prítomnosť v zhromaždenom spoločenstve a v osobe predsedajúceho. Pozdrav „Pán s vami“ pred ohlasovaním evanjelia sprítomňuje Kristovu prítomnosť v Slove. To isté dialogické zvolanie „Pán s vami“ je na začiatku eucharistickej modlitby, ktorá veriacich pripravuje na prijatie Krista prítomného pod spôsobom chleba a vína. Napokon štvrtý pozdrav „Pán s vami“ zaznie pri záverečných obradoch, tesne pred prepustením, čím je naznačené poslanie všetkých prítomných, aby boli svedkami Kristovej prítomnosti vo svete.

Kristovej mnohotvárnej prítomnosti sa venuje aj Edward Schillebeeckx a hovorí, že Kristovu prítomnosť nemožno zužovať iba na jeho prítomnosť v eucharistických spôsoboch:

„Čtvrtý faktor, který dal podnět k nové věroučné interpretaci eucharistického dogmatu, byl nově objevený názor, že Kristovu »reálnou« prítomnost nelze zužovat na jeho reálnou prítomnost v eucharistii. Tato koncepce se datuje teprve od doby Duns Scota. Pod vlivem biblické a liturgické obnovy uznala oficiálně konstituce II. vatikánského koncilu o posvátné liturgii (kap. 1, čl. 7) a encyklika *Mysterium fidei* mnohotvárnost jediné reálné prítomnosti Kristovy. Kristus – a to nejen jeho úkon nebo jeho moc, nýbrž sama osoba, neboť prítomnost je vždy

⁶ „Ježiš im povedal: Vari sa môžu svadobní hostia postiť, kým je ženích s nimi? Dokiaľ majú medzi sebou ženícha, nemôžu sa postiť.“ (Mk 2,19)

⁷ Podobenstvo o desiatich pannách. Porov. Mt 25,1-13.

⁸ Porov. Jn 10,11.14.16.

⁹ „A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta.“ (Mt 28,20)

¹⁰ „Veru, hovorím vám: Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili.“ (Mt 25,40)

¹¹ „Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi.“ (Mt 18,20) „Vy ste Kristovo telo a jednotlivo ste údy.“ (1 Kor 12,27)

¹² Porov. KUNETKA, F. *Slavnost našeho vykoupení*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 40–41.

personálnym aktem – je skutočne prítomen pri hlásaní Slova a v liturgickom shromáždení vďrícich.“¹³

Siedmy článok konštitúcie o posvätnéj liturgii vychádza z encykliky pápeža Pia XII. *Mediator Dei*:

„V každom liturgickom úkone spolu s Cirkvou prítomný je aj jej Božský Zakladateľ: Kristus je prítomný v presvätej obete oltára tak v osobe svojho služobníka, ako, a to hlavne, aj vo sviatostiach svojou mocou, ktorú do nich prelieva ako do nástrojov spásy, ktorá sa má uskutočniť; prítomný je napokon vo chválach a modlitbách, čo sa prinášajú Bohu podľa onoho: »Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som i ja medzi nimi.« (Mt 18,20)“¹⁴

Na rozdiel od textu z encykliky *Mediator Dei*, text konštitúcie o posvätnéj liturgii *Sacrosanctum concilium* dopĺňa prítomnosť Krista v jeho slove, keď hovorí, že Kristus je prítomný „vo svojom slove, lebo on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo“ (SC 7). Encyklika *Mediator Dei* prezentuje Kristovu prítomnosť v liturgických úkonoch staticky: Cirkev koná a Kristus je pri jej úkonoch prítomný. Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* však poukazuje na to, že samotný Kristus v liturgii koná: keď niekto krstí, samotný Kristus krstí, Kristus hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo.¹⁵ Tým je naznačené, že Kristus je aktívne prítomný v živote Cirkvi a pri jej budovaní.¹⁶

Prítomnosť Krista v liturgii spomínajú aj *Všeobecné smernice Rímskeho misála* (VSRM) vo svojom 27. článku. VSRM však udávajú pozmenené poradie spôsobov Kristovej prítomnosti. Na prvom mieste je uvedená Kristova prítomnosť v zhromaždenom spoločenstve:

„Pri svätej omši čiže pri Pánovej večeri sa zhromažďuje Boží ľud pod predsedníctvom kňaza, ktorý zastupuje osobu Krista, na slávenie pamiatky Pána čiže eucharistickej obety.¹⁷ Preto o takomto miestnom zhromaždení svätej Cirkvi v plnej miere platí Kristovo prisľúbenie: »Kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi.« (Mt 18,20) Veď pri slávení omše, v ktorej sa bez prestania sprítomňuje obeta kríža,¹⁸ Kristus je

¹³ SCHILLEBEECKX, E. *To čiňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*. Praha : Vyšehrad, 1998, s. 77.

¹⁴ PIUS XII. *Mediator Dei*. Košice : Verbum, 1948, s. 14–15.

¹⁵ Podrobnejšie k tejto téme u svätého Augustína pozri LICHNER, M. Miesto Svätého písma v živote a učení svätého Augustína. In LICHNER, M., CSOTOS, L., ĎURICA, J. *Biblia a jej interdisciplinárne reflexie I*. Monografia. Dobrá kniha : Trnava, 2013, s. 9–46.

¹⁶ Porov. KUNETKA, F. *Slavnost našeho vykoupení*, s. 38–39.

¹⁷ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Presbyterorum ordinis* 5; *Sacrosanctum concilium* 33.

¹⁸ Porov. TRIDENTSKÝ KONCIL, sessia XXII, Náuka o obete svätej omše, kap. 1: Denz-Schönm. 1740; PAVOL VI. *Slávnostné vyznanie viery. Homília pri slávení 1900. výročia mučeníckej smrti sv. apoštolov Petra a Pavla na záver Roku viery* (30. júna 1968). In AAS 60 (1968) s. 442.

skutočne prítomný v samom zhromaždení zidenom v jeho mene, v osobe kňaza, vo svojom slove a najmä podstatne a trvalo pod eucharistickými spôsobmi.¹⁹

Podobne ako v VSRM, aj Rímsky rituál *Sväté prijímanie a kult eucharistického tajomstva mimo omše* hovorí o Kristovej prítomnosti vo svojej Cirkvi vo svojom šiestom článku, uvádzajúc jeho prítomnosť v zhromaždení veriacich na prvom mieste:

„Pri slávení omše sa postupne zviditeľňujú tie hlavné spôsoby, ktorými je Kristus prítomný vo svojej Cirkvi. Najprv je prítomný v samom zhromaždení veriacich, ktorí sa zišli v jeho mene, potom vo svojom slove, keď sa v chráme číta a vysvetľuje Sväté písmo, potom v osobe posvätného služobníka a napokon, a to predovšetkým, pod eucharistickými spôsobmi. Vo sviatosti Eucharistie je totiž celkom osobitným spôsobom prítomný celý a úplný Kristus, Boh i človek, podstatne a nepretržite. Táto Kristova prítomnosť pod spôsobmi »sa nazýva skutočnou nie preto, že by ostatné spôsoby jeho prítomnosti neboli skutočné, ale že je excelentná«.²⁰

Porozumenie prítomnosti Krista v zhromaždenom spoločenstve je odvodené z viery v prítomnosť zmŕtvychvstalého Krista v Cirkvi. K teologickej reflexii v tejto oblasti prispeli významní teológovia, ako Karl Rahner, Piet Schoonenberg alebo Edward Schillebeeckx. Títo teológovia poukazujú na prítomnosť Krista vo svete skrze Cirkev. Podľa Rahnera prítomnosť Krista v Cirkvi nevyhnutne predchádza možnosť prítomnosti Krista pod eucharistickými spôsobmi. Schillebeeckx zdôrazňuje spojenie reálnej Kristovej prítomnosti v Eucharistii a jeho živej prítomnosti v Cirkvi a hovorí, že rozpoznaním reálnej prítomnosti Krista v zhromaždenom spoločenstve sa obnovilo starokresťanské ponímanie, v ktorom eucharistická prítomnosť nebola izolovaná:

„Nové pojetí zvláštní eucharistické prítomnosti se především snaží zasadit tuto přítomnost do rámce reálné přítomnosti Krista ve věřícím člověku a do společenství obce věřících. Tímto způsobem se plně obnovuje starokřesťanské pojetí. Specifická eucharistická prítomnost je zacílená na to, aby působila intimnější prítomnost Krista v každém jednotlivém věřícím a v celém společenství. Eucharistická prítomnost už není izolována.“²¹

Schillebeeckx poznamenáva, že základom celého eucharistického diania je osobné Kristovo sebadarovanie ľudstvu a Otcovi.²² Podľa neho jestvuje iba jedna jediná reálna

¹⁹ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Sacrosanctum concilium 7; PAVOL VI. Mysterium fidei. In AAS 57 (1965) s. 764; KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ: Eucharisticum mysterium 9. In AAS 59 (1967) s. 547.

²⁰ KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ: *Sväté prijímanie a kult eucharistického tajomstva mimo omše*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2011, čl. 6, s. 12–13. Porov. PAVOL VI. Mysterium fidei, s. 764; POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA OBRADOV: Eucharisticum mysterium, 9. s. 547.

²¹ SCHILLEBEECKX, E. *To čiňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*, s. 77.

²² „Základem celého eucharistického dění je Kristovo osobní odevzdání druhým lidem a – skrze ně – Otcí.“ (SCHILLEBEECKX, E. *To čiňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*, s. 102.)

Kristova prítomnosť, ktorá sa realizuje rôznymi spôsobmi.²³ Schillebeeckx tiež poukazuje na to, že sviatostné pokrmy nie sú iba realizujúcim znamením reálnej prítomnosti Krista pre nás, ale tiež reálnej prítomnosti Cirkvi. Cirkev teda nemožno odlučovať od Krista:

„V eucharistické hostině se naznačuje jak Kristovo sebedarování, tak i odpovídající sebedarování církve, která v něm tím, že je, a v něm a skrze něho může dát, co dává. Svátostná forma teda označuje *vzájemnost* »skuteční prítomnosti«. Jako definitivní společenství spásy nelze již církev odlučovat od Krista. Proto když se zpřítomňuje Kristus v této zvláštní svátosti, zpřítomňuje se zároveň i církev.“²⁴

Schoonenberg poukazuje na dôležitosť videnia Kristovej prítomnosti vo sviatostných spôsoboch vo vzťahu k Slovu a ku zhromaždenému spoločenstvu. Podľa Schoonenberga eucharistická prítomnosť Krista má svoje korene v Kristovej osobnej prítomnosti v Cirkvi,²⁵ a prichádza ku tvrdeniu, že skutočné porozumenie reálnej prítomnosti Krista vo sviatostných spôsoboch súvisí s porozumením jeho prítomnosti v zhromaždenom spoločenstve, v komunite.²⁶

Viera v prítomnosť Krista v Cirkvi a v zhromaždenom spoločenstve bola hlboko zakorenená v prvotnej Cirkvi, v období stredoveku sa však do istej miery oslabila.²⁷ William Crockett poznamenáva, že v priebehu stredoveku nastalo postupné izolovanie medzi komunitou na jednej strane a darmi chleba a vína na strane druhej.²⁸ Tak ako vzrastalo vedomie Kristovej prítomnosti ako objektu na oltári (pod spôsobom chleba a vína), tak sa zase umenšovalo povedomie kresťanskej komunity ako Kristovho

²³ „Existuje nakonec jen jediná reálná prítomnosť Kristova, která je realizovatelná různými způsoby. A ta je, podle mého názoru, spolukonstitutivní pro eucharistii. Při výkladu eucharistie nestačí spoluzahrnout Kristovu prítomnosť »v nebi« a ve »chlebu a vínu«, jak to činila scholastika, která pokládala Kristovu reálnou prítomnosť ve věřících jen za plod těchto obou polů, za »res sacramenti«. V síle ustavení smyslu, který Kristus ustanovil a který byl církví ve víře přijat, jsou chléb a víno skutečně *znamením*, specifickou svátostnou jevovou formou již reálně a osobně pro nás přítomného Pána.“ (SCHILLEBEECKX, E.: *To číňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*, s. 103.)

²⁴ SCHILLEBEECKX, E. *To číňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*, s. 103.

²⁵ Porov. SCHOONENBERG, P. The Real Presence in Contemporary Discussion. In *Theology Digest*, 1967, roč. 15, č. 8; KUBICKI, J. M. Recognizing the Presence of Christ in the Liturgical Assembly. In *Theological Studies*, 2004, roč. 65, s. 822.

²⁶ Porov. SCHOONENBERG, P. Presence and the Eucharistic Presence. In *Cross Currents*, 1967, roč. 17, č. 40; KUBICKI, J. M. Recognizing the Presence of Christ in the Liturgical Assembly, In *Theological Studies*, s. 822.

²⁷ V prvotnej Cirkvi vo 4. storočí sa tiež vyjasňovala teologická otázka o viere vo vzťah k zásluhe človeka, ktorý verí. K tejto téme pozri LICHNER, M. Teologické chápanie pojmu „meritum“ u svätého Augustína. In *Viera v živote kresťana a Cirkvi*. Kolektívna vedecká monografia. Bratislava : Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2013, s. 101–116.

²⁸ Porov. CROCKETT, W. R. *Eucharist : Symbol of Transformation*. New York : Pueblo, 1989, s. 232–233; KUBICKI, J. M. Recognizing the Presence of Christ in the Liturgical Assembly. In *Theological Studies*, s. 823.

tajomného tela. Takáto dichotómia nejestvovala v patristickom období, ako to jasne potvrdzujú napríklad kázne 229 a 272 od sv. Augustína.

V kázni 272 robí Augustín zjavné spojenie medzi realitou Kristovho tela a krvi v spôsoboch chleba a vína a zhromaždeným spoločenstvom veriacich, ktorým kázal. Keď sv. Augustín hovorí o Kristovej prítomnosti vo sviatostných spôsoboch, kladie otázku: Ako chlieb môže byť jeho telom? Ako kalich alebo to, čo kalich obsahuje, môže byť Kristovou krvou? Augustínova odpoveď zahŕňa objasnenie nielen sviatostného chleba a vína, ale aj učenia sv. Pavla o Cirkvi ako o Kristovom tajomnom tele. Augustín hovorí:

„Teda, bratia, dôvod, pre ktorý tieto veci nazývame sviatosti, je ten, že v nich je viditeľná jedna skutočnosť a iná sa porozumie. Čo sa vidí, je materiálny aspekt, to však, čo sa porozumie, prináša duchovné ovocie. Ak chceš porozumieť tajomstvu tela Kristovho, počúvaj Apoštola, ktorý hovorí veriacim: Vy ste Kristovo telo a jednotlivo ste údy. (1 Kor 12,27) Ak ste teda telom a údmi Kristovými, na Pánov stôl sa kladie to, čo je vašim tajomstvom; prijímate to, čo je vašim tajomstvom. Tomu, čím ste, odpoviete *Amen* a odpovedajúc to potvrdzujete. Počuješ teda: *Telo Kristovo* a odpovedáš: *Amen*. Buď teda údom Kristovým, aby tvoje *Amen* bolo pravdivé.“²⁹

Sv. Augustín zdôrazňuje, že ak jeho poslucháči chcú porozumieť Eucharistii ako sviatosti, musia najprv chápať seba ako Kristovo telo. Augustínovo chápanie sa teda priamo viaže na jeho chápanie Cirkvi. Syntézu jeho teologického uvažovania čiastočne možno rozpoznať vo vyjadrení, ktoré sa nachádza v jeho 272. homílii: „Buďte tým, čo môžete vidieť, a prijmite to, čím ste.“³⁰

Augustínova homília 229, podobne ako jeho homília 272, zdôrazňuje Cirkev ako telo Kristovo, poukazuje však tiež na jednotu, pričom východiskovým textom argumentácie je 1 Kor 12,27:

„...akékoľvek množstvo chlebov by bolo dnes položené na oltároch Krista na celom svete, iba *jeden je chlieb*. Čo však znamená: iba *jeden je chlieb*? (Apoštol) to stručne vysvetľuje: *hoci nás je mnoho, sme jedným telom*. Tento chlieb je Kristovým telom, o ktorom Apoštol, oslovujúc na Cirkev, hovorí: Vy ste Kristovo telo a jednotlivo ste údy. (1 Kor 12,27) To, čo prijímate, to aj ste

²⁹ Vlastný preklad. Pôvodný text: „Ista, fratres, ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intellegitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intellegitur, fructum habet spiritalem. Corpus ergo Christi si vis intellegere, Apostolum audi dicentem fidelibus: *Vos autem estis corpus Christi, et membra* (1 Kor 12, 27). Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium vestrum in mensa Dominica positum est: mysterium vestrum accipitis. Ad id quod estis, *Amen* respondetis, et respondendo subscribitis. Audis enim: *Corpus Christi*; et respondes: *Amen*. Esto membrum corporis Christi, ut verum sit *Amen*.“ (PL 38, 1247. In *La dottrina eucaristica di sant'Agostino. Introduzione, note e versione italiana di Gerardo di Nola*. Città di Vaticano : Editrice Vaticana, 1997, s. 300.)

³⁰ „Estote quod videtis, et accipite quod estis.“ (PL 38, 1247–1248. In *La dottrina eucaristica di sant'Agostino*, s. 302.)

prostredníctvom milosti, ktorou ste boli vykúpení; a to potvrdzujete, keď odpovedáte *Amen*. To, čo vidíte, je sviatosť jednoty.“³¹

Augustín zdôrazňoval jednotu a spoločenstvo Cirkvi ako východiskový rozmer pre chápanie Kristovej prítomnosti. Cirkev zhromaždená na bohoslužbu mala centrálne miesto v patristickej teológii.

Na rozdiel od tohto chápania, scholastika začala zdôrazňovať reálnu prítomnosť Krista pod spôsobmi konsekrovaného chleba a vína a predchádzajúce patristické chápanie strácalo svoju úlohu. Významný taliansky teológ Enrico Mazza naznačil istý druh diskontinuity medzi patristickým a scholastickým obdobím v oblasti teologického chápania eucharistie ako sviatosti jednoty Cirkvi:

„Keď Tomáš Akvinský, odvolávajúc sa na Augustína, hovorí, že eucharistia je sviatosťou ekleziálnej jednoty, má na mysli túto skutočnosť v »repräsentatívnom, zástupnom« zmysle, ale nie v zmysle ontologickom, ktorý je rezervovaný veriacemu, ktorý sa zjednocuje s Kristom prostredníctvom eucharistie. Z toho možno vidieť, že Tomášova teológia nie je schopná uznať archaický, prvotný koncept eucharistie ako sviatosti jednoty Cirkvi.“³²

Ďalší vývoj smeroval k postupnému vzd'aloванию slávenia eucharistie od jeho ekleziálneho kontextu. Sviatosť Eucharistie sa stávala viac predmetom adorácie a prijímanie sviatosti ustupovalo do úzadia. Zhromaždené spoločenstvo chápalo Kristovu prítomnosť takmer výlučne prostredníctvom konsekrovaného chleba a vína.

Touto prvou časťou príspevku som aspoň čiastočne chcel reagovať na výsledky výskumu, ktorý sa zaoberal niektorými otázkami liturgického života na Slovensku po päťdesiatich rokoch od Druhého vatikánskeho koncilu. V tomto výskume bolo zjavné, že veriaci na Slovensku chápu Kristovu prítomnosť v zhromaždenom spoločenstve pomerne nevýrazne. Krátkou teologickou reflexiou som chcel poukázať na to, že Kristovu prítomnosť pod sviatosťnými spôsobmi chleba a vína nemožno izolovať od ostatných spôsobov jeho prítomnosti v liturgii, najmä od jeho prítomnosti v zhromaždenom spoločenstve, ako to zdôraznil sv. Augustín vo svojich kázňach 229 a 272.

³¹ Preklad vlastný. Pôvodný text: „...quotquot panes fuerint in altaribus Christi hodie per totum orbem terrarum, *unus panis* est. Sed quid est: *unus panis*? Exposuit brevissime: *Unum corpus multi sumus*. Hoc panis corpus Christi, de quo dicit Apostolus, alloquens Ecclesiam: *Vos autem estis corpus Christi et membra* (1 Cor 10,27). Quod accipitis, vos estis, gratia qua redempti estis; subscribitis, quando *Amen* respondetis. Hoc quod videtis, sacramentum est unitatis. (*La dottrina eucaristica di sant'Agostino*, s. 280–281.)

³² „Quando Tommaso d'Aquino, rifacendosi ad Agostino, dice che l'eucaristia è il sacramento della *ecclesiastica unità*, intende questo dato in senso «rappresentativo», ma non in senso ontologico, che è riservato al fedele che si unisce a Cristo attraverso l'eucaristia. Da questo si vede che la teologia di Tommaso non è in grado di recepire il concetto arcaico dell'eucaristia come sacramento dell'unità della Chiesa.“ (MAZZA, E. *La celebrazione eucaristica : Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*. Bologna : EDB, 2003, s. 221.)

V druhej časti svojho príspevku sa budem venovať jednotlivých teologickým aspektom liturgického slávenia, vychádzajúc predovšetkým z úvodnej časti prvej kapitoly konštitúcie o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium*, ktorá má názov „Povaha posvätnnej liturgie a jej význam v živote Cirkvi“. Jednotlivé časti tejto kapitoly majú za cieľ oživiť reflexiu, ktorá môže prispieť k porozumeniu miesta liturgie v živote veriaceho človeka.

2. Teologické aspekty liturgického slávenia a ich miesto v živote veriacich na Slovensku.

Hoci konštitúcia o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium* má pastoračný charakter, skutočná realizácia reformy nie je možná bez jej teologického zázemia. Podobne ako Ježiš od svojich nasledovníkov vyžadoval zmenu zmýšľania a zmenu srdca (nešlo mu teda iba o zmenu vonkajšej „fasády“), ani liturgickú reformu nemožno vidieť iba cez zmenu vonkajších prostriedkov. Je potrebné nazrieť hlbšie a je nevyhnutné vnímať teologické rozmery liturgickej reformy, aby sme v ich svetle mohli rozpoznať konkrétne kroky pre pastoračnú prax. Viaceré teologické východiská liturgickej reformy sú formulované v úvodnej časti prvej kapitoly konštitúcie *Sacrosanctum concilium*, ktorá má názov „Povaha posvätnnej liturgie a jej význam v živote Cirkvi“ a obsahuje články 5 – 13.

Liturgia ako prameň a vrchol života Cirkvi

Desiaty článok konštitúcie *Sacrosanctum concilium* hovorí, že „liturgia je vrcholom, ku ktorému smeruje činnosť Cirkvi, a zároveň prameňom, z ktorého prúdi všetka jej sila... Z liturgie, zvlášť z Eucharistie, ako z *prameňa* prúdi do nás milosť a ňou sa s najväčšou účinnosťou dosahuje posvätenie ľudí a oslava Boha v Kristovi, ku ktorému ako k svojmu cieľu smerujú všetky ostatné činnosti Cirkvi“ (SC 10). Srdcom konštitúcie o posvätnnej liturgii je hlboká reflexia nad tajomstvom Cirkvi. Liturgia je verným obrazom a znakom Cirkvi, ktorá je zjednotená okolo toho istého oltára, pod vedením legitímnych pastierov. Zo sviatosti Eucharistie je Cirkev sytená a prostredníctvom tejto sviatosti neustále rastie a obnovuje sa. Liturgické slávenie je posvätnou činnosťou, jej účinnosti sa nevyrovná nijaká iná činnosť Cirkvi (porov. SC 7). Liturgia je teda vrcholným bodom, ku ktorému smeruje evanjelizačná a pastoračná činnosť. Liturgia je však aj prameňom, z ktorého pramení nadprirodzený život. Evanjelizácia a katechéza neobsahujú v sebe konečný cieľ, ale vedú človeka k plnému spoločenstvu s Bohom, k účasti na spáse, ktorú uskutočnil Kristus a je sprítomňovaná v liturgických sláveniach.³³

³³ Porov. BUGNINI, A. *La riforma liturgica (1948 – 1975)*. Roma : C.L.V. Edizioni liturgiche, 1997, s. 54. Tiež: CSONTOS, L. Nová evanjelizácia ako nevyhnutnosť. In *Viera a život*, 2012, roč. 22, č. 3, s. 3-11.

Formulácia, ktorá charakterizovala liturgiu ako prameň a vrchol (*fons et culmen*) celej činnosti Cirkvi, vzbudila prekvapenie u mnohých otcov Druhého vatikánskeho koncilu. Encyklika pápeža Pia XII. *Mediator Dei*³⁴ totiž prezentovala liturgiu ako „cultus publicus Ecclesiae“ (verejný kult Cirkvi). Keďže výkon kultu bol charakterizovaný ako prejav *čnosti* nábožnosti, bol morálnou záležitosťou. Keďže v hierarchii čnosti viera, nádej a láska k Bohu a k blížnemu stoja oveľa vyššie ako čnosť nábožnosti, ako je teda možné, aby liturgia bola vrcholom činnosti Cirkvi?³⁵ Chápanie liturgie ako čnosti nábožnosti pretrvávalo v oficiálnych dokumentoch v podstate až do Druhého vatikánskeho koncilu a má svoje hlboké korene vo viacerých historických skutočnostiach.

Ak nazrieme do dejín liturgie po Tridentskom koncile, môžeme si všimnúť, že jedným z dôležitejších dôrazov kladených na liturgiu slávenia sviatostí bola ich *platnosť* – *validita*. To, na čo sa sústreďovala pozornosť, bolo správne použitie „matérie a formy“. Význam liturgie spočíval predovšetkým v tom, že bola prostriedkom na výchovu, na prehĺbenie zbožnosti alebo na to, aby viedla veriacich ku spovedi, k misii atď. Liturgia sa tak stávala prostriedkom, ktorý mal viesť k niečomu inému, ale význam liturgie v sebe samej nebol evidentný.³⁶ Minimalizmus, ktorý redukoval sviatostný život na to, čo je *platné* alebo *neplatné* (*ex opere operato*) postupne viedol veriacich k tomu, aby vyhľadávali duchovný pokrm v individuálnej zbožnosti, ktorá zatienovala vedomie kresťanov, že spolu vytvárajú Kristovo telo a že v liturgii sa formuje a uskutočňuje jednota ľudu v jeho spásonosnom vzťahu k Otcovi, skrze Krista v Duchu Svätom.³⁷

Hoci tento moralizujúci a staticko-právny charakter bol prekonaný reformou Druhého vatikánskeho koncilu, iste by bolo zaujímavé zamyslieť sa nad tým, či sa na Slovensku ešte aj dnes liturgia nezneužíva ako prostriedok na moralizovanie alebo či sa jej chápanie nezužuje iba na prostriedok katechizácie.

Dôraz na vedomú a aktívnu účasť veriacich na slávení liturgie (SC 11)

Konštitúcia o posvätnej liturgii zaiste nemá v úmysle degradovať liturgické predpisy, ale duch liturgickej reformy naznačuje, že je potrebné urobiť v chápaní liturgie krok

³⁴ PIUS XII. *Mediator Dei*. Košice : Verbum, 1948.

³⁵ Podrobnejšie pozri: FILIPEK, A. Liturgia v živote Cirkvi. In KULISZ, J. (ed.) *Zasvätenie do teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 277-287.

³⁶ Na tento potridentský prístup k liturgii reaguje jeden z najvýznamnejších predstaviteľov liturgického hnutia 20. storočia Romano Guardini, ktorý vo svojej knihe *O duchu liturgie* píše: „Liturgie nemá žiadny „účel“, prínejmenším jí nelze rozumět pouze z hlediska účelu. Liturgie není prostředek k dosažení nějakého účinku, liturgie je – alespoň do určité míry – samoúčelná. Není průchodem k cíli, který leží mimo ní, nýbrž v sobě spočívajícím světem života. To je nesmírně důležité. Kdo to přehlídí, ten v liturgii hledá všelijaké výchovné záměry, které do ní sice lze nějakým způsobem vložit, které však nejsou podstatné.“ (GUARDINI, R. *O duchu liturgie*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1993, s. 33–34.)

³⁷ O vývoji liturgie v období 16. – 17. storočia porov. CATTANEO, E. *Il culto cristiano in occidente : Note storiche*. Roma : CLV Edizioni liturgiche, s. 322–351; TAFT, R. Jesuit Liturgy – An Oxymoron? In *Worship*, 2010, roč. 84, č. 1, s. 38–70.

dopredu. Osobitne sa obracia na duchovných pastierov, aby ich chápanie liturgie nebolo viazané iba na to, čo je platné alebo dovolené, ale aby mali pred očami predovšetkým veriacich. 11. článok konštitúcie o tom hovorí: „...duchovní pastieri musia dbať, aby sa pri liturgických úkonoch nielen zachovávali predpisy o platnom a dovolenom slávení, ale aby sa veriaci zúčastňovali na nich vedome, aktívne a s úžitkom.“ (SC 11) Aj tento rozmer posunu chápania liturgie od právneho k ekleziologicko-teologickému môže byť pre nás výzvou k reflexii. V liturgickej formácii na Slovensku bol totiž nezriedka výraznejšie zdôrazňovaný právny aspekt liturgie ako ekleziologický rozmer slávania.

Subjekt liturgického slávania (SC 7)

Dôležitý posun v chápaní pokoncilovej liturgie sa týka subjektu liturgického slávania. Scholastická teológia označuje vysväteného služobníka za toho, ktorý reprezentuje Cirkev a je aktívnym subjektom liturgie. Úloha laikov spočívala v modlitbovej pozornosti, aby sa nábožne zúčastnili na liturgii, ktorú slávil vysvätený služobník. *Sacrosanctum concilium* pokladá celé liturgické zhromaždenie, celú Cirkev – Hlavu so svojimi údmi – za subjekt liturgického slávania. Konštitúcia tvrdí, že „liturgia sa právom pokladá za vykonávanie kňazského úradu Kristovho. Ňou sa totiž (...) uskutočňuje posväcovanie človeka, a okrem toho tajomné Telo Kristovo, teda Hlava i údy, preukazujú ňou Bohu všetok verejný kult“ (SC 7). Kristus k sebe pripája Cirkev. Ona je kráľovským a kňazským ľudom. Preto je celá Cirkev, teda Hlava so svojimi údmi, subjektom liturgického úkonu. Keď cirkevná komunita slávi eucharistiu, nielen koná *in persona Christi* (v Kristovej osobe), ale je Kristovým tajomným telom.

Ak chceme rozpoznávať stav súčasného chápania liturgie na Slovensku³⁸, je potrebné mať pred očami vyššie spomenutý ekleziologický charakter liturgie a porozumenie subjektu liturgického slávania. Mohli by sme si položiť otázku: Aký dosah má pochopenie subjektu slávania na konkrétne liturgické slávania? Spomeniem jeden príklad zo svojej skúsenosti: Prednedávnom som bol na kongrese v Poľsku. Ráno som išiel na svätú omšu do miestneho farského kostola. Hoci predsedajúci kňaz slúžil pokoncilovú liturgiu, spôsob jeho slávania naznačoval skôr predkoncilovú mentalitu chápania liturgie, ktorá bola poznačená individualizmom a subjektivismom. Napriek tomu, že v kostole bolo viacero mladších i starších veriacich, kňaz sám čítal čítania i žalm, sám prednášal prosby veriacich a účasť zhromaždeného spoločenstva bola výrazne limitovaná. Zo spôsobu slávania tejto svätej omše bolo čitateľné, že celebrujúci kňaz vôbec nevnímal celé zhromaždenie veriacich ako Kristovo tajomné telo, ktoré spolu so svojou Hlavou je subjektom slávania.

³⁸ Podrobnejšie k situácii Cirkvi na Slovensku pozri: LICHNER, M. La situation de la théologie en Slovaquie. In *Theologie im Osten Europas seit 1989: Entwicklungen und Perspektiven*. Albert Franz - Wolfgang Baum (Ed.) Theologie Ost-West, Bd. 12, LIT Verlag, Berlin - Münster 2009, s. 44 - 48. Tiež: ŽUFFA, J. Religiosity and Pastoral Theology. In *Studia Aloisiana*, 2013, roč. 4, č. 3, s. 57-67; CSONTOS, L. Pastoralno-teologické glosy k analýze religiozity katolíkov na Slovensku. In *Teologický časopis*, 2009, roč. VII, č. 1, s. 27-38.

Zaiste, toto je veľmi nezvyčajný prípad slávania eucharistie, ale aj v našom slovenskom prostredí sa ľahko stretneme so situáciou, keď by sme cez spôsob slávania mohli „prečítať“, že právo byť subjektom slávania si niekedy „uzurpuje“ napríklad chrámový zbor, ktorý svojím úsilím prezentovať počas slávania eucharistie „svoju“ figurálnu omšu úplne zatlačí do úzadia účasť zhromaždenia na speve.

Centrálne miesto Krista v liturgii – veľkonočné tajomstvo (SC 2)

Konštitúcia o posvätnej liturgii zdôrazňuje centrálne miesto Krista v liturgii.³⁹ *Sacrosanctum concilium* vyzdvihuje skutočnosť, že posvätné úkony sú činnosťou Cirkvi a že liturgia je zakorenená vo veľkonočnom tajomstve Ježišovej smrti a zmŕtvychvstania. Túto skutočnosť zdôrazňuje aj druhý článok konštitúcie, ktorý hovorí: „Liturgia totiž, ktorou sa uskutočňuje diela nášho vykúpenia« – nadovšetko v božskej eucharistickej obete –, vo zvrhovanej miere prispieva k tomu, aby veriaci svojím životom zvýraznili a iným odhalili tajomstvo Kristovo a opravdivú povahu pravej Cirkvi, ktorá sa vyznačuje tým, že je zároveň ľudská i božská...“ (SC 2)⁴⁰

Výraz „veľkonočné tajomstvo“ je zaiste pre mnohých veriacich dobre známy. Vieme, že sa spája s Ježišovou smrťou a zmŕtvychvstaním.⁴¹ Položme si však nasledujúce otázky, ktoré nás môžu viesť k reflexii nad stavom liturgickej reformy v našom živote: Do akej miery sa dávame týmto veľkonočným tajomstvom skutočne pretvárať, aby tak liturgia, skrze toto tajomstvo, formovala jedinečnosť nášho kresťanského spôsobu života? Ako môžeme pomáhať spoločenstvu veriacich k tomu, aby plnšie a pravdivejšie vstúpilo do veľkonočného tajomstva Ježiša Krista a aby bolo ním pretvárané? Aktívna účasť veriacich na liturgii neznamena iba vonkajšie zapojenie sa veriacich do jednotlivých úkonov, ale aj ich hlbšie začlenenie sa do tajomstva Ježiša Krista, do jeho smrti a zmŕtvychvstania.

Kristovo tajomstvo je aj naším tajomstvom, lebo svojím krstom sme sa „obliekli v Krista“⁴² a jeho tajomstva. Sv. Pavol vo svojom Liste Rimanom hovorí: „Neviete, že všetci, čo sme boli pokrstení v Kristovi Ježišovi, v jeho smrť sme boli pokrstení? Krstom sme teda s ním boli pochovaní v smrť, aby sme tak, ako bol Kristus vzkriesený z mŕtvych Otcovou slávou, aj my žili novým životom.“ (Rim 6,3-4) My kresťania

³⁹ Centrálnym miestom Krista v liturgii sa osobitne zaoberali Joseph Andreas Jungmann (*The Place of Christ in Liturgical Prayer*. Staten Island NY : Alba House, 1965), Judith M. Kubicki (*The Presence of Christ in the Gathered Assembly*. London : Continuum, 2006), Paul A. Janowiak (*Standing together in the Community of God : Liturgical Spirituality and the Presence of Christ*. Collegeville : Liturgical Press, 2011), Bruce T. Morrill (*Encountering Christ in the Eucharist : The Paschal Mystery in People, Word, and Sacrament*. Mahwah, New Jersey : Paulist Press, 2012) a ďalší.

⁴⁰ Porov. SC 5, 6, 102, 104, 106.

⁴¹ Porov. ĎURICA, J. Zmŕtvychvstanie - nádej nového života. In *Posol*, 2013, roč. XCII., č. 4, s. 1.

⁴² V rámci vysvetľujúcich obradov po krste, pred odovzdaním bieleho rúcha, kňaz alebo diakon hovorí: „M., stal(a) si sa novým stvorením a obliekol (obliekla) si sa v Krista...“ (*Obrady krstu detí a sobášne obrady podľa Rímskeho rituálu obnoveného podľa smerníc Druhého všeobecného vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1976, s. 47.)

obyčajne chápeme krst ako skutočnosť, ktorá sa raz stala v minulosti a tým to skončilo. Krst je však pretrvávajúcou realitou, vďaka ktorej sa včleňujeme do tajomstva Kristovej smrti a zmŕtvychvstania. V každom liturgickom slávení sa toto začlenenie sprítomňuje a aktualizuje.

Liturgia, ak je chápaná a prijatá ako miesto hlbšieho začlenenia sa do Kristovho tajomstva, nás vedie k tomu, aby sme vyšli z pasivity a mali účasť na dynamike Kristovej sebadarujúcej lásky voči Otcovi aj voči našim bratom a sestrám. Ježiš sa v poslušnosti obetoval a seba daroval nebeskému Otcovi, keď povedal: „nie moja, ale tvoja vôľa nech sa stane“ (Lk 22,42). Ježiš sa však dáva aj nám a svojím telom a krvou nám v Eucharistii ponúka nebeský pokrm. Prijímaním Kristovho tela a krvi sa utvára naša jednota s Ježišom, aby jeho život bol aj naším životom. A tak Kristova sebadarujúca láska je to, čo sa má *uskutočňovať v našom živote*. Ak sa cez liturgické slávenia identifikujeme s Kristom v jeho tajomstve sebadarovania ako údy jeho Tela, jasnejšie poznávame, *kým sme*. Liturgické slávenia nás teda formujú k tomu, aby sme si boli vedomí svojej vlastnej identity. Ako údy Kristovho tela máme účasť na láske, ktorá nám bola daná v Ježišovi Kristovi, aby sme sa, podobne ako On, sebadarovali a seba obetovali nebeskému Otcovi aj našim bratom a sestrám.

Liturgia a život

Naša účasť na veľkonočnom tajomstve sa nekončí záverečnými obradmi, ale dynamika Kristovej smrti a zmŕtvychvstania má pokračovať v liturgii nášho každodenného života a má formovať našu kresťanskú identitu: *kým sme* a čo *robíme*. Určitou výzvou pre nás môže byť otázka, či vo svojom všednom živote naozaj žijeme to veľkonočné tajomstvo, ktoré slávime v liturgii.

Liturgia formuje našu kresťanskú identitu (*kým sme*) a posielá nás, aby sme žili to, čo slávime. Mohli by sme povedať, že naše liturgické slávenia a náš život majú pulzovať v tom istom rytme, v rytme veľkonočného tajomstva.

Začlenenie sa do Kristovho života cez liturgiu je neodlučiteľne spojené s prehĺbením našej osobnej viery a s poslaním žiť evanjelium. V tomto dynamickom vzťahu medzi modlitbou a vierou môžeme rozpoznať zásadu „lex orandi, lex credendi“, ktorá je odvodená od Prospera Aquitánskeho z 5. storočia.

Súčasťou diakonskej vysviacky je formula, počas ktorej biskup odovzdáva novovysvätenému diakonovi evanjeliár. Biskup vtedy hovorí diakonovi: „Prijmi evanjelium Kristovo. Stal si sa jeho hlásateľom. Dbaj, aby si to, čo čítaš, veril, čo veríš, učil, a čo učíš, aj uskutočňoval.“⁴³ Táto liturgická formula vyjadruje zásadu „lex orandi, lex credendi“ a je obohatená o rozmer spojenia so životom, teda s uskutočňovaním toho, čo má diakon ohlasovať a veriť. Mohli by sme povedať, že táto liturgická formula

⁴³ *Vysviacka diakona, kňaza a biskupa. Rímsky pontifikál obnovený na príkaz posvätného Druhého vatikánskeho koncilu a vyhlásený autoritou pápeža Pavla VI.* Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1981, s. 89.

vyjadruje vzťah medzi modlitbou (ohlasovanie alebo čítanie evanjelia je súčasťou liturgickej modlitby), medzi vierou a životom, teda medzi *lex orandi – lex credendi – lex vivendi*.

Podobnú štruktúru nájdeme už v liturgickej formule, ktorá sa používala pri uvádzaní speváka do služby žalmistu. Záznam o tom máme v jednom z dôležitých liturgických prameňov, akým sú *Statuta Ecclesiae Antiqua*. Tento dokument pochádza z rokov 476 – 485. Počas udeľovania ministéria kňaz hovorí žalmistovi, spevákovi: „Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis operibus probes.“⁴⁴ Touto liturgickou formulou bola teda žalmistovi udeľovaná služba, v ktorej má dbať o to, aby konal tak, aby to, čo spieva ústami, veril aj svojím srdcom, a to, čo verí srdcom, aby aj zrealizoval skutkami. Dôvodom kritických slov viacerých starozákonných prorokov, ako aj samotného Ježiša bol častý nesúlاد medzi kultom a morálnym životom. Tento nesúlاد medzi liturgickým slávením a praxou každodenného života spôsoboval degradáciu kultu.

František Kunetka hovorí, že liturgický život Cirkvi musíme vidieť v súvislosti s ďalšími prejavmi jej života, ktorými sú *martyria* (svedectvo, hlásanie) a *diakonia* (služba lásky).⁴⁵ Viera má teda byť dosvedčovaná (*martyria*), slávená (*leitourgia*) a žitá (*diakonia*).⁴⁶ Ak chceme kriticky hľadať na súčasný stav pokoncilovej liturgickej reformy na Slovensku, nemôžeme sa obmedziť iba na štatistické údaje týkajúce sa počtu veriacich na nedeľných zhromaždeniach, ale je potrebné zohľadniť aj stav vyváženosti týchto troch prejavov života Cirkvi – svedectva, slávania a služby lásky.

Liturgická spiritualita. Vzťah liturgickej a osobnej modlitby (SC 12)

Liturgia nie je iba komplexom ceremónii, alebo vonkajších úkonov, ale aktualizáciou a pokračovaním kňazského úradu Ježiša Krista cez účinné znaky.⁴⁷ Pôsobením Ducha Svätého a prostredníctvom posvätných znakov, zhromaždené spoločenstvo veriacich má teda účasť na živote Ježiša Krista. Keďže v minulosti sa zanedbávalo porozumenie skutočnej povahy liturgie, ktorej chápanie sa zužovalo iba na vonkajšie formy, preto liturgickej spiritualite nebolo venované dostatok pozornosti. Keď sa však nad liturgiou začalo uvažovať teologicky, liturgia bola rozpoznaná ako primárny a nevyhnutný prameň pravého kresťanského ducha a tiež ako účinný prostriedok pre dosiahnutie svätosti.⁴⁸

Cirkev nie je iba materiálnou alebo inštitucionalizovanou skutočnosťou, ale aj teologickým „locus“, kde sa realizuje a rozvíja život kresťanov, ktorý je zameraný na

⁴⁴ MUNIER, C. (ed.) *Statuta Ecclesiae Antiqua* 98. In *Concilia Gallie A. 314 A. 506*, Corpus Christianorum Series Latina 148, Turnholti, 1963, s. 183–184.

⁴⁵ Podrobnejšie: CSONTOS, L. Diakonát ako východisko kresťanskej charity. In: *Studia Aloisiana*, 2011, roč. 2, č. 4 (2011), s. 5–18.

⁴⁶ Porov. KUNETKA, F. *Slavnost našeho vykoupení : Nástin liturgické teologie*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 97.

⁴⁷ Porov. SC 7.

⁴⁸ Porov. PIUS X. *Mediator Dei*. Verbum : Košice, 1948.

Krista a uskutočňovaný v komunite Božieho ľudu.⁴⁹ Liturgia je privilegovaným miestom živej prítomnosti Krista a odhalením jeho tajomstva Cirkvi. Z liturgie teda pramení vlastná spiritualita Cirkvi, lebo skrze Kristovu prítomnosť sa odhaľuje a zjavuje samotný život Boha. V Cirkvi sa rozvíjali a naďalej rozvíjajú mnohé cesty spirituality, ale Druhý vatikánsky koncil zdôrazňuje, že liturgia „je prvým a nevyhnutným prameňom, z ktorého majú veriaci čerpať pravého kresťanského ducha.“ (SC 14)

Duchovný život však nespočíva iba v účasti na posvätnnej liturgii. „Kresťan je síce povolaný na spoločnú modlitbu, ale predsa sa musí utiahnuť aj do svojej komôrky, aby sa v skrytosti modlil k Otcovi, ba – ako učí apoštol Pavol – musí sa modliť bez prestania.“ (SC 12) Tento článok naznačuje vzťah medzi liturgickou a osobnou modlitbou. Ako hovorí profesor Matias Augé: „Osobná modlitba a účasť na liturgickej modlitbe by mali tvoriť prejav toho istého dynamizmu duchovného života.“⁵⁰ Hoci liturgia je nepochybne veľkou školou modlitby Cirkvi, pre autentický duchovný život je nevyhnutná aj osobná modlitba.

Ak teda uvažujeme o súčasnom stave reformy liturgie na Slovensku, je potrebné, aby sme mali pred očami celý duchovný život človeka, pre ktorého je nevyhnutná permanentná reforma osobnej i liturgickej modlitby.

⁴⁹ Porov. MARSILI, S. *I segni del mistero di Cristo. Teologia liturgica dei sacramenti*. CLV : Roma, 1987, s. 505-516; AUGÉ, M. *Liturgia. Dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. Praha : Paulínky, 2011, s. 278-289.

⁵⁰ AUGÉ, M. *Liturgická spiritualita : Prineste svoje telá ako živú, svätú, Bohu milú obeť*. Trnava : Dobrá kniha, 2001, s. 117.

Použitá literatúra

- AUGÉ, M. *Liturgická spiritualita : Prineste svoje telá ako živú, svätú, Bohu milú obeť*. Trnava : Dobrá kniha, 2001. 136 s. ISBN 80-7141-341-0.
- AUGÉ, M. *Liturgia. Dejiny, slávenie, teológia, spiritualità*. Praha : Paulinky, 2011. 304 s. ISBN 978-80-86949-30-7.
- AUGUSTINUS, *In Ioannis Evangelium tractatus VI*, cap. I, n. 7: PL 35, 1428.
- BUGNINI, A. *La riforma liturgica (1948 – 1975)*. Roma : C.L.V. Edizioni liturgiche, 1997. 1002 s. ISBN 88-86655-17-7.
- CATTANEO, E. *Il culto cristiano in occidente : Note storiche*. Roma : CLV Edizioni liturgiche, 1992. 661 s. ISBN 88-85918-06-9.
- CROCKETT, W. R. *Eucharist : Symbol of Transformation*. New York : Pueblo, 1989. 192 s. ISBN 08-14660-98-3
- CSONTOS, L. Nová evanjelizácia ako nevyhnutnosť. In *Viera a život*. ISSN 1335-6771, 2012, roč. 22, č. 3, s. 3-11.
- CSONTOS, L. Pastórálno-teologické glosy k analýze religiozity katolíkov na Slovensku. In *Teologický časopis*. ISSN 1336-3395, 2009, roč. 7, č. 1, s. 27-38.
- CSONTOS, L. Diakonát ako východisko kresťanskej charity. In *Studia Aloisiana*. ISSN 1338-0508, 2011, roč. 2, č. 4, s. 5-18.
- DI NOLA G. (ed.) *La dottrina eucaristica di sant'Agostino. Introduzione, note e versione italiana di Gerardo di Nola*. Città di Vaticano : Editrice Vaticana, 1997. 459 s. ISBN 88-20924-26-9.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil, *Sacrosanctum concilium*. In *Dokumenty II. vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 159-201. ISBN 978-80-7162-738-8.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil, *Presbyterorum ordinis*. In *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 351-389. ISBN 978-80-7162-738-8.
- ĎURICA, J. Zmŕtvychvstanie - nádej nového života. In *Posol*. ISSN 0701-0192, 2013, roč. XCII, č. 4, s. 1.
- FILIPEK, A. Liturgia v živote Cirkvi. In KULISZ, J. (ed.) *Zasvätenie do teológie*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 277-287. ISBN 978-80-7141-622-7.
- FINK, P. E. *Worship: Praying the Sacraments*. Washington, DC : Pastoral Press, 1991. ISBN 9780912405865.
- GUARDINI, R. *O duchu liturgie*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1993. 61 s. ISBN 80-85795-02-7.

- JANOWIAK, P.A. *Standing together in the Community of God: Liturgical Spirituality and the Presence of Christ*. Collegeville : Liturgical Press, 2011. 235 s. ISBN 978-0-8146-6024-9.
- JUNGSMANN, J.A. *The Place of Christ in Liturgical Prayer*. Staten Island NY : Alba House, 1965. 300 s.
- KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ, *Eucharisticum mysterium*. In AAS 59 (1967) 539-573.
- KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ, *Sväté prijímanie a kult eucharistického tajomstva mimo omše*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2011. 192 s. ISBN 978-80-7162-881-1.
- KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ, *Obrady krstu detí a sobášne obrady podľa Rímskeho rituálu obnoveného podľa smerníc Druhého všeobecného vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1976.
- KONGREGÁCIA PRE BOŽÍ KULT A DISCIPLÍNU SVIATOSTÍ, *Vysviacka diakona, kňaza a biskupa. Rímsky pontifikál obnovený na príkaz posvätného Druhého vatikánskeho koncilu a vyhlásený autoritou pápeža Pavla VI*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1981.
- KRIVDA, A. Niektoré otázky liturgického života na Slovensku. In: *Liturgia*. ISSN 1210-0676, 2012, roč. XXII, č. 4, s. 395–406.
- KUBICKI, J.M. Recognizing the Presence of Christ in the Liturgical Assembly. In *Theological Studies*. ISSN 0040-5639, 2004, roč. 65, s. 817-837.
- KUBICKI, J.M. *The Presence of Christ in the Gathered Assembly*. London : Continuum, 2006. 179 s. ISBN 978-0-8264-1901-9.
- KUNETKA, F. *Slavnost našeho vykoupení*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. 110 s. ISBN 80-7192-184-X.
- LICHNER, M. Saint Augustin et sa pensée sur la doctrine du corps du Christ qui est „sans taches ni rides“ de façon progressive. In *Wiara i kultura miejscem dialogu*. Warszawa : Rhetos, 2013, s. 284-295. ISBN 978-83-8978-174-1.
- LICHNER, M. Miesto svätého písma v živote a učení svätého Augustína. In LICHNER, M., CSONTOS, L., ĎURICA, J. *Biblia a jej interdisciplinárne reflexie I*. Dobrá kniha : Trnava, 2013, s. 9-46. ISBN 978-80-7141-813-9.
- LICHNER, M. Teologické chápanie pojmu „meritum“ u svätého Augustína. In *Viera v živote kresťana a Cirkvi*. Kolektívna vedecká monografia. Bratislava : Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2013, s. 101-116. ISBN 978-80-8869-668-1.

- LICHNER, M. La situation de la théologie en Slovaquie. In *Theologie im Osten Europas seit 1989: Entwicklungen und Perspektiven*. Albert Franz - Wolfgang Baum (Ed.) Theologie Ost-West, Bd. 12, LIT Verlag, Berlin - Münster 2009, s. 44 - 48. ISBN 978-38-2581-529-5.
- MARSILI, S. *I segni del mistero di Cristo. Teologia liturgica dei sacramenti*. CLV : Roma, 1987. 528 s. ISBN 88-85918-31-X.
- MAZZA, E. *La celebrazione eucaristica : Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*. Bologna : EDB, 2003. 331 s. ISBN 88-10-43004-2.
- MORRILL, B.T. *Encountering Christ in the Eucharist: The Paschal Mystery in People, Word, and Sacrament*. Mahwah, New Jersey : Paulist Press, 2012. 134 s. ISBN 978-0-8091-4768-7.
- MUNIER, C. (ed.) *Statuta Ecclesiae Antiqua 98*. In *Concilia Gallie A. 314 A. 506*, Corpus Christianorum Series Latina 148, Turnholti, 1963.
- PAVOL VI. Slávnostné vyznanie viery. Homília pri slávení 1900. výročia mučeníckej smrti sv. apoštolov Petra a Pavla na záver Roku viery (30. júna 1968). In *AAS* 60 (1968) 433–445.
- PAVOL VI. Mysterium fidei. In *AAS* 57 (1965) 753-774.
- PIUS XII. *Mediator Dei*. Košice : Verbum, 1948. 115 s.
- SCHILLEBEECKX, E. *To čiňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*. Praha : Vyšehrad, 1998. 125 s. ISBN 807021242X
- SCHOONENBERG, P. The Real Presence in Contemporary Discussion. In *Theology Digest*. ISSN 0040-5728, 1967, roč. 15, s. 3-11.
- SCHOONENBERG, P. Presence of the Eucharistic Presence. In *Cross Currents*. ISSN 1939-3881, 1967, roč. 17, s. 39-54.
- TAFT, R. Jesuit Liturgy – An Oxymoron? In *Worship*. ISSN 0043-941X, 2010, roč. 84, č. 1, s. 38–70.
- ŽUFFA, J. Religiosity and Pastoral Theology. In *Studia Aloisiana*. ISSN 1338-0508, 2013, roč. 4, č. 3, s. 57-67.

ZOZNAM AUTOROV A ICH PRACOVÍSK

Vlastimil Dufka SJ, SLD.

*Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1
814 99 Bratislava
vlastimil.dufka@truni.sk*

prof. ThDr. Ing. Anton Konečný, PhD.

*Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hlavná 89
041 21 Košice
konecny@ktfke.sk*

SLLic. Andrej Krivda

*Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hlavná 89
041 21 Košice
krivda@ktfke.sk*

doc. ThDr. Vojtech Nepšinský, PhD.

*Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Kapitulská 26
814 58 Bratislava
Vojtech.Nepsinsky@frcth.uniba.sk*

prof. ThDr. Gabriel Ragan, PhD.

*Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hlavná 89
041 21 Košice
ragan@ktfke.sk*

prof. ThDr. PhDr. Stanislav Stolárík, PhD.

Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

Hlavná 89

041 21 Košice

ThDr. Pavol Zvara, PhD., SLL.

Univerzita Komenského v Bratislave

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

Kapitulská 26

814 58 Bratislava

Pavol.Zvara@frcth.uniba.sk

Stanislav Stolárik (editor)

Liturgická reforma po Druhom vatikánskom koncile na Slovensku

Pro Liturgický inštitút Jána Jaloveckého vydalo Karmelitánské nakladatelství
v roce 2014 jako svou 1928. publikaci.

ISBN 978-80-7195-817-8

ISBN 978-80-7195-817-8